

PODUNAJSKÉ MÚZEUM V KOMÁRNE

ROBERT SKÁKALA

Rieka Dunaj so svojimi prítokmi Váhom, Žitavou, Ipľom, ako i Žitný ostrov vytvorili v dávnej minulosti našej vlasti priaznivé podmienky pre osídlenie tohto územia. O tom svedčia i veľké archeologické nálezy v minulosti i v prítomnosti. Bohatstvo nálezov podmienilo i založenie Podunajského múzea, ktorého základy položil koncom minulého storočia Rudolf Gyulai Prochászka, ktorý pre plán založenia múzea na spolkovom základe získal univerzitného profesora dr. Jozefa Hampla, archeológa a riaditeľa pravekého oddelenia Národného múzea v Budapešti. Na sklonku roku 1886 zišlo sa v Komárne valné zhromaždenie Historického a archeologického spolku župy Komárňanskej a mesta Komárna. Stanovy tohto spolku boli schválené 17. apríla 1887. Spolok mal podľa stanov úlohu zbierať archeologické a historické pamiatky, zhromažďovať dokumenty zo župy Komárňanskej a zriaďiť múzeum. Spolok zhromažďoval pamiatky, ktoré bolo treba inštalovať.

Pre účely múzea uvoľňuje ev. ref. cirkev v budove bývalého kolégia časť veľkej zasadacej siene, kde boli umiestené skrine s archeologickými pamiatkami. Roku 1890 ev. ref. cirkev odmietla však naďalej prepožičiavať veľkú sieň kolégia, a preto pre múzeum bola prisľúbená miestnosť v budove súdu, ktorá sa mala stavať. Zbierky múzea boli presťahované z kolégia do kláštora benediktínov a po dohotovení súdnej budovy roku 1896 boli vynštalované na II. poschodí v súdnej budove. No ani toto umiestenie muzeálnych zbierok nebolo trvalé. Roku 1896 bola v Komárne usporiadaná poľnohospodárska a priemyselná výstava na mieste dnešných novostavieb v Leninových sadoch, kde bola postavená okrem iných výstavných budov i drevená budova „Eszterházyho pavilónu“, do ktorej po skončení výstavy boli presťahované zbierky múzea zo súdnej budovy. Drevená budova a najmä zlá strecha zhubne pôsobili

na bohaté zbierky. I napriek snahe a agilnosti vedúcich činiteľov spolku a múzea nemohli získať vyhovujúcejšiu budovu pre múzeum.

Sľubne sa rozvíjajúcu činnosť múzea hatil nezáujem vtedajších vedúcich činiteľov župy. Kríza nastala odchodom profesora Prochászku z Komárna roku 1897 a od roku 1898 múzeum nevyvíjalo takmer nijakú činnosť.

Dňa 6. mája 1900 bol oživotvorený historický a archeologický spolok pod menom „Muzeálny spolok župy Komárňanskej a mesta Komárna“. Oživotvorený Muzeálny spolok obnovil i vydávanie ročenky pod názvom „Výročná zpráva komárňanskeho župného a mestského spolku“.

Z prírastkov za roky 1901–2 treba vyzdvihnúť rímske pamiatky z Brigétia, avarsko-slovanské pamiatky z Čalovca, severopanónsku keramiku z Radvane nad Dunajom a z Iže. Múzeum i v týchto rokoch robilo vykopávky, a to v Dunaalmáši (Maďarsko), kde získalo pamiatky z doby bronzovej, v Čalovci odokrylo časť avarsko-slovanského pohrebišťa a rímske pamiatky získalo z Monostoru (Maďarsko). Zo zbierok historického oddelenia treba vyzdvihnúť získanie cechových predmetov a cechových písomností roku 1903 od komárňanských remeselníkov.

Rok 1904 možno považovať za rozhodujúci pre vzrast múzea a zbierok, lebo múzeum vyhľadávalo za vedúcich činiteľov vplyvné osobnosti verejného života, ktoré mali kladný vzťah k múzeu a k jeho potrebám. V tomto roku pod vedením J. Veselovského boli uskutočnené výkopy v Žitavskej Tôni, kde sa získali pamiatky z doby bronzovej a v Čalovci zachránili nádoby z avarsko-slovanského pohrebišťa. Z pravej strany Dunaja získalo múzeum ďalšie rímske sarkofágy.

Inventár múzea sa tak rozrástol, že roku 1905 nebolo už miesta pre nové predmety. Komisia vyslaná Krajinským hlavným dozorným úradom múzeí a knižníc v máji 1905 do Komárna zistila tento stav a uzniesla sa na tom, že múzeum treba umiestiť v budove, ktorá mala byť postavená pre župnú knižnicu.

Vykopávky pod vedením J. Veselovského pokračujú v tomto roku v Kecskéde, odkiaľ sa získali cenné pamiatky z doby bronzovej, a v Ászári, kde sa získali pamiatky z doby bronzovej a rímskej. V tomto roku sa získali rímske sarkofágy z Füzitö, rímska mramorová socha z Kethelyu. Škoda však, že sa inventár múzea nezachoval a ani vo výročných zprávkach múzea sa neuvádza súpis získaných pamiatok, čo by nám umožnilo odstrániť veľký nedostatok pri vedeckom zhodnotení zbierok múzea – určenie lokality.

Muzeálny spolok sa stáva vedúcim činiteľom v propagovaní zlúčenia troch komárňanských spolkov, a to muzeálneho, ľudovúchovného a župnej knižnice, aby sa spoločnými silami dosiahla výstavba muzeálnej budovy, kde by okrem múzea bola umiestená i vedecká knižnica župy.

Múzeum roku 1906 začalo s archeologickým výskumom rímskeho tábora pri Iži–Leányvár, ktorý trval do roku 1913 a viedol ho dr. Ján Tóth Kurucz, rodák z Iže.

Drevená budova v parku (dočasný útulok múzea) pustla a už spomínaný Krajinský úrad vyslal znova komisiu do

81 Budova Podunajského múzea v Komárne. Foto K. Blaško

82 PM v Komárne – poprsie Dionýza

83 PM v Komárne – zlomok rímskej bronzovej sošky dieťaťa

84 PM v Komárne – soška Merkúra

Komárna roku 1907, ktorej rokovanie bolo úspešné a s konečnou platnosťou sa rozhodlo postaviť novú budovu pre múzeum. V komisii bol i dr. Dezider Hüttl, ktorý neskoršie vypracoval i projekt terajšej budovy múzea. Komisia odporúčala ako najvýhodnejšie miesto pre stavbu pozemok oproti kostolu sv. Andreja, kde vtedy stála budova 4-triedneho gymnázia. Mesto Komárno svojím uznesením z 12. februára 1907 ako majiteľ pozemku a budovy ponúklo pozemok pre plánovanú výstavbu muzeálnej budovy.

V Komárne pôsobil od roku 1893 Ľudovýchovný spolok a od roku 1875 Muzeálny spolok. Dozorný úrad účinne podporoval snahy muzeálneho spolku a knižnice o výstavbu vlastnej budovy.

Politické pomery v Uhorsku po roku 1905 sa prejavili i v Komárne. 5. marca 1911 došlo k zakladajúcej schôdzi „Jókaiho kultúrneho a muzeálneho spolku“, ako i k zamedzeniu aktivity pracujúcich uvedených spolkov tým, že vedenie týchto spolkov sa uznieslo 21. novembra 1911 na rozpustení oboch spolkov tak Ľudovýchovného, ako i Muzeálneho s tým, že prejdú s celým majetkom do pripravovaného Jókaiho kultúrneho a muzeálneho spolku, hoci § 51 stanov Muzeálneho spolku hovorí, že po rozpustení spolku majetok pripadá múzeu. Zakladajúce zhromaždenie Jókaiho kultúrneho a muzeálneho spolku bolo až 20. októbra 1912, teda rok po rozpustení spolkov, v ktorých pôsobili pracujúci. V tom vidieť kultúrnu politiku vtedajšej vládnúcej triedy.

Začiatkom roku 1913 už Jókaiho kultúrny a muzeálny spolok pod predsedníctvom Štefana Kürthyho riadi stavbu muzeálnej budovy, s ktorou sa začalo 27. marca 1913 na

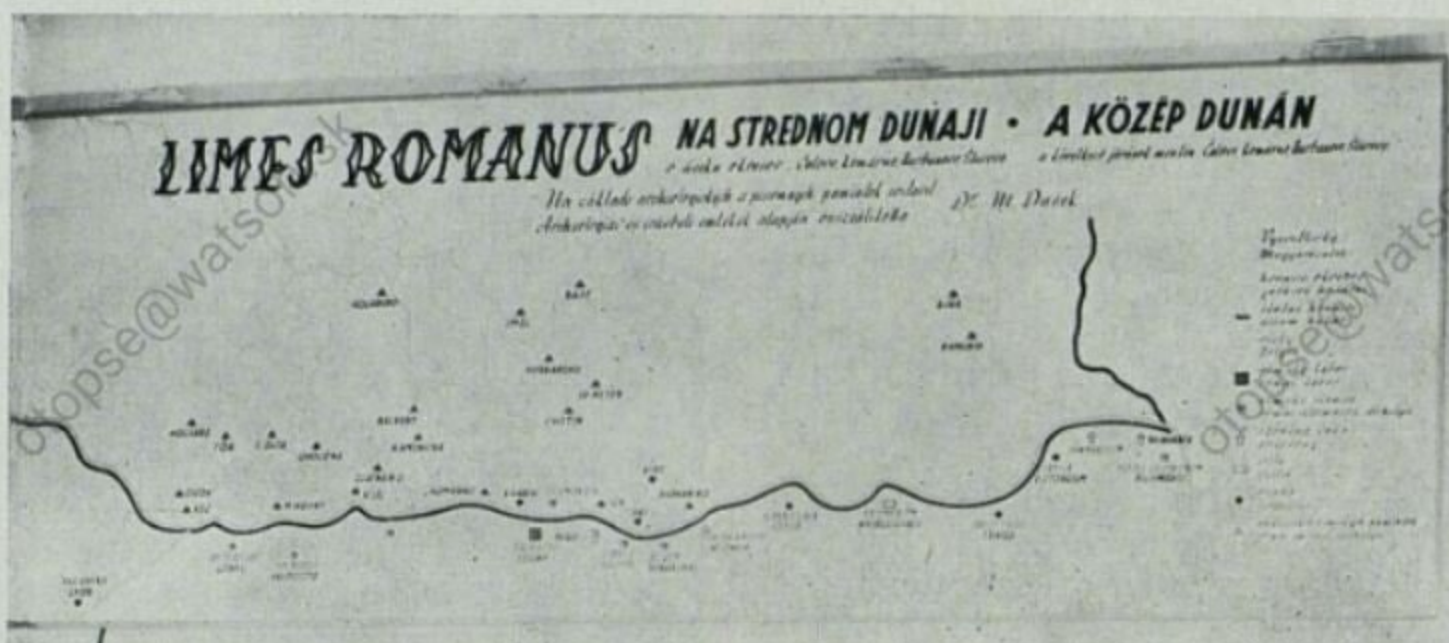
mieste, kde stála budova gymnázia z roku 1749 a z tejto budovy sa ponechali iba čiastočné základy. Stavba bola dokončená 28. júna 1913 a inštalačné práce dokončené tak, že budova bola odovzdaná svojmu účelu 15. novembra 1913. V júli 1914 bola do tejto budovy presťahovaná župná a muzeálna knižnica.

Prvá svetová vojna mala vplyv aj na činnosť múzea. V auguste 1914 zakladá sa miestny výbor Červeného kríža, ktorý zriadil v budove múzea vojenskú nemocnicu. Múzeum bolo zatvorené a spolkový časopis Komárom pre finančné ťažkosti od roku 1917 nevychádzal. Začiatkom roku 1918 odsťahovali vojenskú nemocnicu z budovy múzea a celú budovu opravili.

Obdobie od roku 1919 do roku 1936 možno charakterizovať ako obdobie stagnácie múzea. Jeho riaditeľ dr. J. Alapy sa venoval inej kultúrnej činnosti – publikovaniu a z neho prešiel na politickú činnosť. Tlak verejnosti na vedenie spolku vynútil, že roku 1935 počas choroby Alapyho zastupoval a po jeho smrti roku 1936 viedol múzeum Viktor Szombathy. Múzeum zreorganizovali, vyinštalovali a roku 1936 sprístupnili verejnosti.

Zo správ Jókaiho spolku z príležitosti výročia trvania jasne vysvitá snaha zakladateľov vytvoriť kultúrny spolok, ktorého činnosť bude zameraná na potreby vládnúcej triedy a takzvané vyššie spoločenské vrstvy, ktoré ignorovali všeobecné kultúrne potreby širokých mas. No pracovníci múzea pod vedením Viktora Szombathyho, ktorých snahou bolo zachrániť zhromaždené muzeálne pamiatky a sprístupniť ich širokej verejnosti, opäť nadviazali na tradície prerušené v roku 1911.

85 PM v Komárne – Limes Romanus na strednom Dunaji. Foto K. Blaško

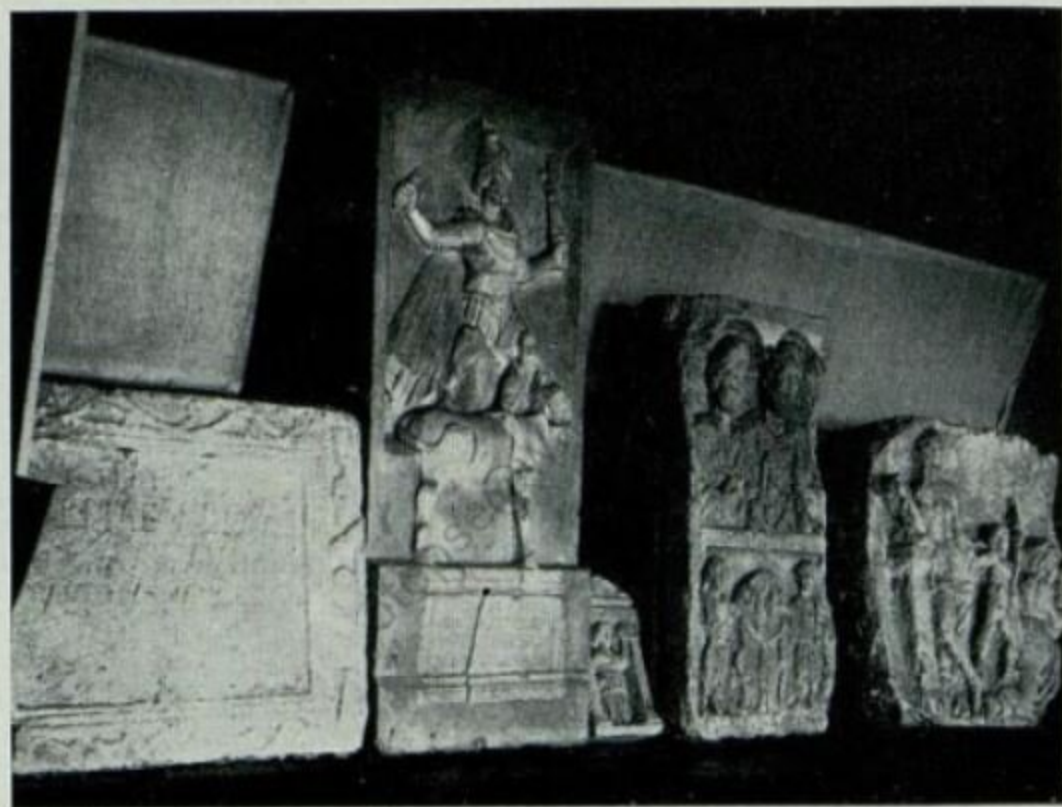
86–87 PM v Komárne – náhrobné kamene. Foto K. Blaško

Tento rozlet v práci múzea bol zastavený druhou svetovou vojnou. V budove bola znovu umiestená nemocnica, muzeálne predmety z miestností boli umiestené vo zvyšných miestnostiach a pred blížiacim sa frontom uskladnené v pivnici kláštora, z ktorej bol neskoršie spravený verejný protiletický kryt. Debny boli vyhádzané von, a tak sa mnohé pamiatky zničili a stratili. Budova múzea počas prechodu frontu i po jeho prechode zostala opustená.

Po oslobodení Miestny odbor Matice slovenskej v Komárne na základe § 6 nariadenia SNR žiada správnu komisiu mesta Komárna o poverenie výkonu správy celého majetku spolku, ktorý bol rozpustený a nikto sa o jeho majetok nestaral. Dlhým administratívnym pokračovaním sa podarilo dostať na čas do správy múzeum a budovu. Kustódom múzea bol poverený správnu komisiou mesta Komárna už roku 1945 dr. Mikuláš Dušek, ktorý sa o múzeum staral 10 rokov. Jeho usilovnou prácou sa podarilo pozdvihnúť múzeum s malými finančnými prostriedkami do normálneho stavu. Počiatky jeho práce v múzeu možno hodnotiť ako priekopnícku prácu, lebo vyhľadával a zhromažďoval rozkradnuté pamiatky a doplňoval tak pôvodnú inštaláciu z roku 1936. Majetkoprávne pomery múzea však dlho neboli vyriešené, pretože muzeálne pamiatky ako kultúrne pamiatky podliehali Národnej kultúrnej komisii, ktorá ich až 5. septembra 1950 odovzdala zápisnične ONV pre okresné vlastivedné múzeum. Budova múzea ako konfiškát bola darovaná Poverením vnútra Miestnemu odboru Matice slovenskej v Komárne.

Práca v múzeu (i keď dr. Dušek viedol múzeum bezplatne desať rokov popri svojom zamestnaní ako riaditeľ školy) predsa pokračovala a došla tak ďaleko, že v roku 1953 bolo múzeum čiastočne preinštalované a sprístupnené verejnosti. Prostriedky na túto inštaláciu (zakúpenie vitrín a iných potrebných vecí), poskytlo Poverenie školstva a osvetu a zvyšok bol získaný z rozpočtových prostriedkov ONV. Tak bola vytvorená expozícia prehistórie a množstvo rímskych pamiatok umožnilo vyinštalovanie osobitného rímskeho oddelenia, ktoré okrem sarkofágov, monumentálnych a drobných plastík obsahuje veľké množstvo drobných pamiatok (zlomky i celé kusy terry sigillaty – viac ako 700 kusov, rímskych mincí – 2200 kusov, rímskych oltárov a oltárikov, skla, bronzu, kahancov, úžitkovej keramiky a veľa iných vecí, ktoré ešte čakajú na vedecké zhodnotenie). Všetky predmety v múzeu sú evidované. Roku 1955 bolo vo dvoch miestnostiach s pomocou Krajského nitrianskeho múzea vyinštalované oddelenie feudalizmu.

I keď dr. Dušek odišiel roku 1955 do služieb AÚSAV, v Nitre ostal dodnes kustódom prehistorického oddelenia Podunajského múzea ako externý pracovník. Rozhodnutím zasadnutia muzeálnej rady v jeseni 1950 boli niektoré

miestnosti múzea dočasne prepožičané novozriadeným osvetovým inštitúciám, ktoré sú doteraz umiestené v budove múzea. Stavbou kultúrneho domu, ktorý je vo výstavbe a v dohľadnom čase bude dokončený, prepožičané miestnosti sa uvoľnia pre potrebu múzea, takže bude môcť byť v nich vyinštalovaná expozícia budovania socializmu našej zbernej oblasti, ktorá zaberá štyri okresy (Čalovo, Komárno, Hurbanovo a Štúrovo). Expozícia prírody sa pripravuje zberom materiálu. Inak sa evidovali a usporadúvali materiálové fondy múzea, zriadený bol depozitár, konzervačná miestnosť a fotolaboratórium.

Muzeálna knižnica, ktorá splynula so župnou knižnicou v budove múzea, bola vojnovými udalosťami čiastočne rozhádzaná, dobrovoľnými brigádami znova usporiadaná do roku 1950. No smutnejší osud postihol túto knižnicu roku 1952, keď kultúrny inšpektor KNV a ONV neuvážene znehodnotil knižnicu tak, že dlho trvalo, kým znova sa roztriedili rozhádzané knihy a časopisy. Uznesením rady ONV v Komárne historická knižnica ako celok bola daná do správy Matice slovenskej, knihovednému odboru s tým, že zostáva majetkom ONV, avšak správu bude vykonávať Matica slovenská.

Pri delimitácii muzeálnych pamiatok bola rozhodnutím Poverenia školstva, vied a umení roku 1950 odovzdaná Slovenskému múzeu v Bratislave pre zriadenie rímskeho oddelenia v zmysle dodatku zápisnice pri odovzdaní muzeálnych predmetov do správy ONV Národnou kultúrnou komisiou časť rímskych pamiatok, ktoré tvoria základ rímskeho oddelenia Slovenského múzea v Bratislave. Olejomaľby (v počte 70 kusov) boli odovzdané roku 1957 Krajskej galérii v Bojniciach.

Tunajšie múzeum dostáva účinnú pomoc pri práci od Archeologického ústavu SAV v Nitre, ako aj od Krajského nitrianskeho múzea v Bojniciach.

Popularizovanie a zveľaďovanie múzea má dobrého pomocníka vo vlastivednom krúžku, zriadenom pri múzeu. Návštevnosť múzea (i keď Komárno leží bokom od priamych komunikačných spojov turistického a cestovného ruchu) má stúpajúcu tendenciu a záujem vedeckých pracovníkov domácich i zahraničných pre bohatstvo archeologického a najmä rímskeho materiálu stále stúpa.

Použitá literatúra:

Dr. M. Dušek, 70 rokov Podunajského múzea v Komárne. Archeologické rozhledy, roč. IX, zoš. 6.

Dr. M. Dušek, Dejiny Podunajského múzea v Komárne – 1886–1945, Múzeum, roč. II, 1955, čís. 3.

Dr. M. Dušek, Budujeme Podunajské múzeum, Osvetová práca, roč. IV, čís. 14.

Archív Podunajského múzea v Komárne.